

GLEDA LIŠKI LIST

Št. 11.

Partija šaha

Komedija v treh dejanjih

Spisal: FRANCE BEVK.

Režija in inscenacija: VALO BRATINA.

Osebe:

Peter Dren	Valo Bratina k. g. Rado Nakrst
Erna, njegova žena	Ema Starčeva
Peterček, njiu sinko	* * *
Edo Gale	Ljudevit Crnobori
Marta, služkinja pri Drenovih	Elvira Kraljeva

Kraj: večje mesto. — Čas: sedanji.

Začetek ob 20. uri.

Konec ob 22. uri.

France Bevk:

Partija šaha

Če ima kdo povedati nekaj novega, še iz tega ne sledi, da bi si za svoje novo dognanje vedno tudi že izbral novo formo. Nasprotno, zelo pogostokrat se zgodi, da je forma še stara, ista, kakršna je bila pred davnim časom, da pa se v tej stari formi pojavlja nov duh, ki seveda končno potegne za seboj tudi stare oblike. Če se ta nova forma ne pojavlja že v delu samem, pa se prav gotovo pojavi v kakšnem poznejšem delu, ki mu je po formi staro, po vsebini pa novo delo pripravljalo pot.

Prav te pojave lahko opažamo tudi v komediji Franceta Bevka, ki obravnava zelo star, skoraj obrabljen motiv zakonskega trikota. Toda Bevkova resnost je tolika, da se ta komedija približuje drami in o lahkomiselnosti ni v njej niti sledu. Ves problem je postavljen ostro in — v tem je moderni način gledanja — v vsej svoji zamotanosti. Nešteto meščanskih komedij iz srede preteklega stoletja si je razvozljalo stvar kaj enostavno. Na eni strani dušična atmosfera zakona, ki sta ga dva človeka sklenila brez srčne potrebe in torej brez etične upravičenosti, na drugi strani svobodna odločitev dveh zrelih, samozavestnih ljudi, ki iščeta v srečni ali nesrečni zvezi svojo medsebojno dopolnitev. Brez dvoma tudi moderni zakon ni tako popolna institucija, da bi bilo nemogoče na takšen, danes že starinski način napisati še vedno dobro in sodobno komedijo, eno je napisala žena iz Finske, Hela Vuolijoki («Žene na Niskavuoriju»; igrala jo je ljubljanska drama). V celem pa se giblje problematika moderne drame v nekoliko drugi smeri (ki je začela že z Ibsenom). Moderni dramatik ve zelo dobro, da stvar ni tako enostavna, da je tudi medsebojno življenje realnost prav tako, kakor so srčne potrebe in da ima tudi precej slab zakon lahko še vedno neke lastnosti trdnosti, ki eventualno povzročajo nepoklicanemu (ali ev. poklicanemu) tretjemu zelo neprijetne občutke, najmanj tako neprijetne, kakor Wronskemu v Ani Karenini. Moderni dramatik ve nadalje, da so čustvene in srčne zadeve zvezane s splošno človeškimi vprašanji vsakdanje eksistence, zato samim čustvom, ki so zelo živa in intenzivna, zato pa tudi muhasta in nestalna, ne pripisuje čisto istega pomena, kakor — same osebe njegovih dram.

Bevkova drama je toliko bolj komplicirana in v dobrem smislu moderna, ker se pravzaprav v tem zakonskem trikotu objektivno ni prav nič zgodilo. Nikakšnega zakonolomstva ni bilo, mogoče je »bil greh v krvi, komaj v mislih«, da se poslužimo Cankarjevega izreka. In vendar je Dren, zakonski mož, začutil, da so se mu tla zamajala pod nogami, da si je zgradil svoje toplo gnezdo, o katerem je sanjal, na precej trhljih temeljih. »Ponižanja« se boji in »smešnost« položaja mu je neznosna, torej same stvari, ki jih človek občuti le v zvezi z zunanjim svetom, s svetom medsebojnih odnosov, na katere rodbina ne more vplivati, ki pa s svoje strani lahko

vplivajo na rodbino. Prav ker je mnogo bolj »družbena žival« (»zoon politikon«), občuti vso ranljivost svojega položaja. Natanko ve, da je v svetu, ki je nesiguren, ki se ruši, kakor današnji, v zakonu iskal nekaj več, kakor samo srečo, in celo oporo. V zakonu je pričakoval vsakodnevne sugestije, da je to, kar on imenuje svoj dom, tudi porok za trdnost njegovih nazorov sploh, porok za trdnost sveta. In ko si domišlja, da mu je položaj v lastni rodbini resno ogrozil popolnoma ničvreden človek, kakor je Gale, je takoj pripravljen, da dela čast svojemu imenu in da se spusti s svojim tekmeccem v boj prav korenito in drenovsko. Seveda zmaga tudi v miselnem svetu. Toda resnično fina poteza te Bevkove komedije je, da nas tudi happy end vkljub vsej Drenovi plemenitosti ne zadovolji. Lica se niso sprostila, situacija se je razvozljala, a čisto razjasnila se ni. Bevk je prevelik slikar življenja, da ne bi opazil, da se je sicer akt končal, ne pa napetost situacije. Vsaj ne popolnoma. Ta komedija duševnih konfliktov docela ne razčisti, temveč zbuja v gledalcu nadaljnje slutnje in vprašanja in vprav v tem je njena lepota, zasluga in modernost.

Žena je v tem kompleksu dogajanj simpatično, enostavno, skoraj brezosebno bitje, ki se zelo dobro zaveda svoje vloge v družini in zato tudi vkljub začetnemu laskajočemu dopadenju nad komplimenti nevarnega »hišnega prijatelja« nikakor ne izgubi oblasti nad tokom dogajanj. Rahla brezosebnost te figure pa je v tej drami vrlina, ne slabost, ker kaže tem jasneje kompleks družabnih vprašanj, ki jih je avtor načel v zvezi z družino. Komedija ima prikrito nekaj ekspresionističnih elementov povojne drame, torej drame iz časa, ko se je zdelo, da se svet ruši — kar seveda nikakor ni bila nesmiselna konstatacija. Bevkovi ljudje v tej drami niso individui in predstavniki slojev obenem, temveč izraziti tipi, nekakšne kolektivne osebnosti, ki živijo življenje neštetih bitij obenem. In, ali ni značilno, če takšen človek izjavlja: »Ako te vara lasten prijatelj, komu naj še veruješ na svetu? ... Tu je konec! Prepad!« Ko torej spoznamo, da se je Peter Dren spustil tako možato v boj le zato, ker natanko ve, da bi v slučaju, da bi ga varala žena in prijatelj, tudi sam izgubil vero v svet in tudi vase, ko torej spoznamo intimno slabost tega tako grčastega »Dreña«, spoznamo tudi slabost vsega, tako razširjenega tipa ljudi, ki jih Dren predstavlja.

France Bevk, ki je napisal do zdaj samo eno dramo, »Kajn«, se je s pričujočo spet uspešno in sveže uveljavil tudi na odru. Bevk, neverjetno plodovit pisatelj, je vedel ohraniti v svojih številnih delih vendar neko intimno kvaliteto, neko globoko poznavanje življenja samega, ne le njegovih zunanjih pojavov: izraz njegove življenske polnosti. Včasih spominja Verdija. V tem novem delu je pokazal, da mu je tehnika drame domača, vsa drama je res lepa in napeta — kakor zanimiva partija šaha. Bevk je z njo dokazal, da lahko slovenski oder še čisto resno nanj računa. Kako simpatična je volja do dram pri avtorju, ki se je proslavil kot prozaist, kako simpatično posebno pri nas, ko mislijo še dovolj mladi avtorji, da so storili »že dovolj za svojo« slavo in se z veseljem filistrsko

starajo, med tem ko se njihove, nekoč pomembne knjige prašijo na polici. Življenje pa zahteva živih in borbenih ljudi, to je danes naravnost že vprašanje eksistence. Bevk, ki niti od daleč ne misli, da bi počival na svojih lovorikah, nam je zato tudi velik in svetel vzgled.

Valo Bratina

Ko sem bil še smrkavec, sem neštetokrat užival njegovo igro na mariborskem odru, ki mu je bil v l. 1921—26 tudi upravnik in ravnatelj. Zdaj, ob njegovi petindvajsetletnici, sem ga prvič videl izven odra. Njegov tip mi je bil takoj jasen: Valo Bratina je predvsem in docela umetnik, v starem smislu besede. Spominja na dobo, ko umetniški poklic ni bil priznan kakor dandanašnji in je n. pr. neki visoki dostojanstvenik vprašal Rubensa, ki je bil v diplomatski službi, ali se ne zabava tudi včasih s tem, da malo slika, nakar je seveda Rubens odgovoril, da je s ponosom slikar, ki se včasih pozabava tudi s tem, da nastopa kot diplomat. V Rubensovih časih bi bil tudi Bratina »grandiozni potujoči komedijant«, kakor ga je nazval njegov prijatelj Šest (po domače Šestica). Bratina je človek, čigar fiziognomija je jasna iz njegovih nazaj počesanih las in krepkega in markantnega obraza. To je maestro, čigar deviza se glasi: »Umetnost, tvoj sem živ in mrtev, amen«. Preko vsega osebnega občutja pa gre delo, ki ga je izvršil Bratina v plodnih petindvajsetih letih. To delo kaže njegove objektivne odlike. Najprej je Bratina pravi teaterski »allround-umetnik«, igravec, ki se nikoli ni kapriciral na kakšno posebno vlogo, in vsako bogato izdelal, izkazal pa se je tudi kot zelo dober scenograf, ki je čaral scene z neverjetno cenenimi sredstvi in mu je pri tem izvrstno služil njegov slikarski talent. Končno je zrežiral približno osemdeset iger, med njimi zelo mnogo slovenskih. Bratina je pravi ansambelski človek, ki ima smisel za delo celote, kjer se oseba podredi višjemu cilju. In to je najlepše, to je, žal, tako redka dobra lastnost v resnici velikega značaja. Tudi to pot ni hotel slave, a delo, ki ga je opravil za slovensko gledališče, ne bo pozabljeno in zgodovina tega gledališča ga bo štela med svoje najboljše, svoji umetnosti najbolj predane zastopnike.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Nar. gledališča v Mariboru. Predstavniki: Dr. Radovan Brenčič. Urednik: Branko Rudolf. Tisk: Mariborska tiskarna d. d. Predstavniki: ravatelj S. Detela. — Vsi v Mariboru.